

סנהדרין יט

משה שווערד

1. לבירור הענין: 'אמאי יבא עשה וידחה לא תעשה'

❖ עיין מראה מקומות 26-33 לסנהדרין דף יח

2. ספר לקח טוב - כלל ח אות ד

ד) בסנהדרין ד"ח ע"א במשנה כהן גדול שמת לו מת אינו יוצא אחר המטה וברש"י ד"ה אינו יוצא כ' דילמא אתי למינגע והיינו דאזהר קרא ומן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יבוא לידי טומאה וכו' עכ"ל ודבריו הם מן הגמ' שם די"ט ע"א ומבואר בזה דשייך סיג מה"ת. ואולם דעת הרמב"ן בהשגותיו לסה"מ שורש ה' דדרשא דסנהדרין הנ"ל אסמכתא בעלמא הוא וע"ש במרגניתא טבא:

3. ספר גנת אגוז [ע' צו]

ה. חששא דדילמא נגע

ועיין עוד במשנה דסנהדרין (יח.), שהכה"ג אינו יוצא אחר המטה, אלא הם נכסים והוא נגלה, הם נגלים והוא נכסה וכו' דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש משום שנאמר ומן המקדש לא יצא. ובגמ' (יט.) מבואר דאליבא דר"מ, כיון דאית ליה היכרא לא אתי למינגע, ור"י סובר, דאגב מריה דילמא מקרי ואתי ונגע. ומלשון הגמ' משמע לפי פשוטו שכל המחלוקת ביניהם הוא בדרכנן, אי חיישינן דלמא נגע א"ל, וכן כתב הרמב"ן בהשגותיו לספה"מ (שורש ה'), דף נו"ן ע"א בדפוס הרגיל), שלפי דעתו הכל רק גזירה מדבריהם. ומה שדרשו עה"פ ומן המקדש לא יצא, שלא יצא מקדושתו (פרש"י, שיעשה חיזוק לדבריו שלא יגרום לצאת מקדושה וליטמא), ס"ל להרמב"ן שהוא רק אסמכתא בעלמא.³

3) והבדל יש בלשון המשנה בין לשון שנאמר לבין לשון משום שנאמר, דשנאמר ר"ל דהוי דין דאורייתא, ומשום שנאמר ר"ל דזה דין דרבנן המיוסד על הפסוק הזה. [והשוה גמ' גיטין (כו.) ופרש"י שמה]. וא"ש לדעת הרמב"ן לשון המשנה משום שנאמר ומן המקדש לא יצא, דבאמת אין המדובר כאן בדין דאורייתא.

4. שו"ע יו"ד סימן שלה

(ב) אפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו. וכל המוסיף ה"ז משובח, ובלבד שלא יטריח לו: הגה - י"א דשונא יכול לילך לבקר חולה (מהרי"ל קצ"ז), ולא נראה לי, אלא לא יבקר חולה, ולא ינחם האבל שהוא שונאו, שלא יחשב ששמה לאידו, ואינו לו אלא צער, כן נראה לי (ש"ס פ' כ"ג):

דרוש יב

איזה חידושים בתלכות שמחות

הרמ"א בהלכות בקור חולים (יו"ד סי' ... לבקר חולה מי ששונא לו, ורמ"א פליג
של"ה ס"ב) פליג אתשובת מש"ס סנהדרין י"ט ע"א שאין משוח
מהרי"ל סימן (רכ"ד) [קצ"ז] שפסק דיש שעבר מנחם כהן גדול באכלו משום

איבה, שלא יאמרו ששמח לאידו ע"ש, וס"ל לרמ"א ה"ה שלא יבקרו בחליו. ודבריו צ"ע, הא מהרי"ל מייתי מרבא כד חלש אמר מאן דסני לי לחדי לי, וכתיב (משלי כ"ד י"ז) בנפול אויבך אל תשמח והשיב מעליו אפו (ברכות נ"ה ע"ב), ועל כרחך צריך לחלק בחולה שיין והשיב מעליו אפו ויתרפא, על כן ניחא ליה בשונא השמח לאידו, מה שאין כן בניחוס אבל, וכי יחזור נשמות, על כן אל ינחמנו, וק"ל.

6. תוספות מסכת סנהדרין דף יט עמוד א

אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו - וא"ת וכי איך יכול לדון והא אמרינן לעיל אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב וי"ל דהכא מיירי דוקא לדון דיני ממונות דלא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו כדאמרי' (לקמן לב:) דיני ממונות מתחילין מן הגדול ...

7. תוספות מסכת סנהדרין דף יט עמוד א

ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך - ואם תאמר והא אמרינן התם אפי' ת"ח א"צ לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דכבוד תורה עדיף כדאמר בפרק שבועת העדות (דף ל: ושם) וכיון דחכם אינו צריך לעמוד כ"ש מלך דטפי עדיף מלך מת"ח כדקאמר לקמן דאפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך וכו' [1] וי"ל דודאי עשה דכבוד תורה עדיף וא"כ אעפ"י שאין ת"ח היה צריך לעמוד ינאי היה צריך לעמוד והאי דת"ח יכול למחול על כבודו משא"כ מלך הוא משום קרא דקאמר שום וגו' שתהא אימתו עליך כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום אבל ת"ח תורתו דיליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא כדאמרי' במס' ע"ז (דף יט.) בתחלה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר (ה) אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה.

8. חדושי הר"ן על סנהדרין דף יט/א

עמוד על רגליך ויעידו בך. לא על קבלת עדות העדים אמרו שיעמוד על רגליו דלא מצינו שיהיו בעלי דינין בעמידה בשעת קבלת העדות אלא על שעת גמ"ד הוא דבעי דיינין בישיבה ובע"ד בעמידה, ולשון ויעידו ר"ל שהב"ד יאמרו הדין ויגמרוהו והכי מוכח בפרק שבועת העדות, ואע"ג דאמרינן התם בצורבא מרבנן מותבינן ליה משום כבוד תורה וה"נ הוה להו לאותובי משום אימת מלכות, [2] איכא למימר דעשה דכבוד תורה עדיפא לדחויי עשה דבעלי דינין בעמידה אבל עשה של אימת מלכות לא עדיף לדחויי עשה דבעלי דינין בעמידה דאדרבה

איכא קרא אחרינא לא תגורו מפני איש אבל בכבוד תורה אינו כן שלא לכבוד אדם הוא עושה אלא לכבוד שמים דמקרא דאת י' אלהיך תירא נלמד מוראת תלמידי חכמים, ה"ר דוד ז"ל, [3] ואיכא מ"ד כי מפני שישב לו ינאי המלך בלא רשות ב"ד אמר לו ר' שמעון שיעמוד על רגליו לעשות הכירא שאין מן הדין שישב אא"כ יושיבוהו ב"ד, [4] ואני אומר שאפשר שר"ש טעה בהא שלא היה לו לביישו ולומר שיעמוד על רגליו אחר שהוא מלך ומאי דאמרה תורה דבעלי דינן בהעמדה משום כבוד ב"ד הוא והם יכולין למחול, ומ"ה אמרינן התם דצורבא מרבנן מותבינן ליה שיש לב"ד לכבדו משום כבוד תורה, ולא עוד אלא דאמרינן התם צורבא מרבנן וע"ה דאית להו דינא בהדי הדדי כי אתו קמן מותבינן ליה לצורבא מרבנן ולע"ה נמי אמרינן ליה תוב אלמא משום כבוד ב"ד הוא והם יכולין למחול לע"ה שישב דאי לא אמאי אומרים לו שב הא איכא עשה דועמדו האנשים, וכיון שכן אמאי אמר ר"ש לינאי עמוד על רגליו היה להם למחול על כבודם דאיכא עשה אחרינא שתהא אימתו עליך כנ"ל:

9. מרגלויות הים

עשה אחרינא שתהא אימתו עליך כנ"ל ע"כ והנה מפליא מאד להגיד כי שמעון בן שטח ראש הבית דין הגדול לישראל טעה, ואינו נא מאמין שפליטה קולמסו של רבינו הגדול תר"ן ז"ל בסו"ה, וראה להלן כ' ע"כ שם שדנתי בדין מלכי ישראל שלא

10. רשימות שיעורים

והנה יש לעיין בהא דהוצרך ינאי המלך לבא לב"ד ולעמוד בב"ד משום דין עבדו, דמהו הטעם דבעינן שיעידו לפניו, דלכאורה הדין דבעינן שיעידו בפני הבעלים נאמר דוקא בשור הנסקל דחייב שמירת השור מוטלת על הבעלים, והשור עצמו אינו בר הכי לעמוד בדין, ומשו"ה מעמידין את הבעלים לדין. משא"כ עבד דהוי בר דעת וחייב לשמור את עצמו שלא לרצוח ואין חייב שמירה מוטלת על הבעלים לשמור את עבדו, וא"כ למה בעינן להעיד עליו בפני הבעלים. ועוד צ"ע דקיי"ל בגמ' (ב"ק ד.) שאין

דין דנתחייב לעמוד. ועיין ברש"י (ד"ה ויעידו בך) שכתב וז"ל שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו לפניו עכ"ל. ומשמע דס"ל דצריך שתהיה עדות זו בפני הבעלים ככל עדות על ממון. וצ"ע דהרי הדין הוא על העבד בעצמו ואע"פ שיצא מזה הפסד ממון לבעלים מ"מ לכאורה אין הבעלים בעל דין ואין צריך שיעידו בפניהם. ודומה לדין תורה בב"ד על יינו אי הוי יין

כמו בעל השור שהרג, ובעל העבד חייב ככופר כמו בעל השור, ואע"פ שהשור עצמו חייב סקילה מדין שור הנסקל מ"מ הבעלים נמי חייב וז"ה בעבדו. אך רבינו זצ"ל נקט דדין שמא יקניטנו רבו דין דאורייתא הוא, דמה"ת אי אפשר להטיל שמירת אדם על אדם אחר, ועיין עוד ברשימות שיעורים למס' ב"ק דף ד. תוס' ד"ה לאו.

(166) ויתכן לומר דשאני דין עבד שרצח מדין עבד שהזיק, דבעבד שהזיק חל דין דפטור גזירה שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חברו, משא"כ בעבד שרצח לא שייך גזירה דשמא יקניטנו רבו, ובעל העבד חייב בשמירת עבדו שלא ירצח כמו שחייב לשמור את שורו שלא יחרוג. ומשו"ה אע"פ שהעבד עצמו חייב כרוצח גם בעליו מדין בעלים

11. דף על הדף מסכת סנהדרין דף יט עמוד א

בגמ': עבדי דינאי מלכה קטל נפשא כו' תא ויתיב א"ל שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך כו'. מבואר כאן שבדינו של העבד, ה"ל כאילו רבו נידון, וצריך האדון לעמוד על רגליו. בבבלי יששכר (כסליו ד' ע"ב) מבאר בזה לשון הנאמר בתפלת מוסף דראש השנה "אם כבנים כו' ואם כעבדים עינינו לך תלויות וכו'", ולא נתבאר על מה אנו סומכין אם כעבדים. אולם לפי אשר נתבאר שדין העבד הוא דין הרב, וכאילו הרב עצמו נידון, זהו גופא הכוונה, "אם כעבדים" אז "עינינו לך תלויות", והרי מי יהיו למידן קוב"ה וממילא בטיל דינא לגבן.

12. גמרא הלכה ברורה

דף יח. משנה. המלך... לא חולץ ולא חולצין לאשתו, לא מייבם ולא מייבמין לאשתו. ר' יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם, זכור לטוב. אמרו לו: אין שומעין לו.

ציון ט-י. ...ואינו חולץ שנאמר 'וירקה בפניו' (דברים כה, ט) וזה בזיון. ואפילו רצה אין שומעין לו, שהמלך שמחל עלך כבודו אין כבודו מחול. והואיל ואינו חולץ אינו מייבם. וכן אם מת הוא, כיון שאי אפשר לייבם את אשתו, כך אין חולצין לה אלא תשב לעולם בזיקתה. (רמב"ם מלכים ב, ג)

איסור חליצה ויבום במלך

א. טעמי הדין. במשנה נאמר שהמלך אינו חולץ ואינו מייבם. על החליצה מבואר בתוספתא, שהטעם הוא משום ש'נמצאת פוגם כבודו של מלך'. בדרך זו מבאר גם רש"י ש'חליצה גנאי היא לו לבדא לבית דין ותהא רוקקת לפניו', והרמ"ה מוסיף שיש גנאי בכך שיקראו לו 'חלוץ הנעל'.

גם על היבום מבאר רש"י, שגנאי למלך לקום על שם אחיו. וכן כותב המאירי ומוסיף שהגנאי הוא בכך שיהיה טפל לאחיו. כך משמע מהירושלמי (ב, ג) שמביא את דברי התוספתא גם לענין יבום.

הר"ן (יט, ב) כותב טעם אחר. לדעתו מלך אינו מייבם משום ש'אינו כבודו של מלך להשתמש בכלי שנשתמשו בו אחרים'. כעין זה מובא בירושלמי לענין פילגשי דוד שאבשלום בא עליהן ונשארו אלמנות חיות עד יום מותן. שם מובאת דעת רבנן דקיסרין שדוד לא בא עליהן שוב משום ש'אסורות ממש הן, ומה כלי הדיוט שנשתמש בהן הדיוט אסור למלך להשתמש בו, כלי המלך שנשתמש בהן הדיוט אינו דין שיהא המלך אסור לשמש בהן'. ובספר פרשת דרכים (דרוש יב) מדויק מדבריהם שדבר פשוט הוא שאסור למלך להשתמש בכלי שהשתמש בו ההדיוט.

בעל מנחת חינוך (מצוה תצו) מביא שיש הבדלים בין הסברו של רש"י להסבר הר"ן, בכגון שעבר וייבם את אלמנת אחיו. לדעת רש"י יתכן שאינו חייב לגרשה, שהרי הגנאי הוא בהקמת השם דהיינו ביאה ראשונה שהיא המצוה, אבל לדעת הר"ן יצטרך לגרשה משום שבכל עת הוא משתמש בכלי שהשתמש בו הדיוט. אמנם, בעל תורת המלך מסתפק שמא גם לדעת רש"י לא קנה אותה בביאתו, משום מצוה הבאה בעבירה. עוד הבדל, בכגון שנפלה ליבום אלמנה מן האירוסין. לדעת רש"י אינו רשאי ליבמה שהרי גנאי הוא לו לקום על שם אחיו, ולדעת הר"ן רשאי ליבמה שהרי היא ככלי שלא נשתמש בו הדיוט. כמו כן מסיק בעל מנחת חינוך שאם המלך חלץ בדיעבד, מסתבר שהחליצה תועיל להתירה לשוק.

נראה, שביסוד הדבר נמצאת ההנחה שיש למלך זיקת יבום, שכן כל הטעם שאין המלך מייבם או חולץ הוא רק משום אין זה לכבודו, מכאן שיש עליו עשה לייבם אלא שאין ביכולתו לקיימו.

אמנם הר"ן בחידושיו בדין כהן גדול החולץ, מביא שיטת תוספות לפיה "עשה שביבמה אינו מיקרי עשה השוה בכל מפני שהמלך אינו מייבם", משמע לכאורה שלשיטתם אין על המלך עשה של יבום כלל, ומדברי הר"ן משמע שהוא עצמו חולק על כך.

13. רש"ש על סנהדרין דף יט/ב

רש"י ד"ה ולא חולצין. מפני שאסורה לינשא. לכאורה ה"נ דמצות חליצה אינה בכדי שתהא מותרת להנשא. אלא שהיא מצוה מטעם הכמוס מאתנו אף אם אינה רוצה להנשא לעולם. ובתשובת חכ"צ סי' א' משמע דדעתו ג"כ דאם אינה רוצה אין כאן מצוה וצ"ע בד"ז [ועמש"כ ביבמות (לט ב) בס"ד]. ואולי י"ל דכוונת רש"י דקרא לא מיירי אלא באותן שהן מותרות להנשא משום דכתיב ל"ת אה"מ החוצה כו' דמשמע דזולת זה שזקוקה ליבום היתה מותרת לחוץ ע"י פסחים (ר"ד לו) מי שאיסורו משום ב"ת חמץ בלבד כו' ובר"ש פ"א דטהרות מ"ג. וכמו דאמר ר' בקדושין (ר"ד יב) היכא דלא מצי מיעד לא הוה זביני' זבינא כו'. אך מקרא זה יש לדחות בהא דאיתא

שם (יג ב) בסוגיא דמיתת בעל מתרת ע"ש. אבל י"ל מהא דכתיב בסה"פ ונקרא שמו בישראל דדרשינן שם (יד) כיון שחלץ כו' הותרה לכ"י. אלמא דאירי קרא באותן שמותרות להנשא אחר החליצה. וממזרת ונתינה דחולצות. מותרות הן לפסולים:

14. דף על הדף מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

בגמ': מלך לא חולצין לאשתו. כתב רש"י דאין חולצין לאשת מלך משום דאסורה להנשא. הג"ר יצחק אלחנן ז"ל בבאר יצחק (חאה"ע סי' י"ז) הביא מכאן ראייה דחליצה הוי רק עצה להנשא אבל לא מצוה חיובית. וכבר הקדימו הרש"ש כאן יעו"ש שכ' דכ"נ נמי דעת הח"צ, וכ"כ באבני נזר חאו"ח סי' תפ"א, ועמש"כ הגאון הנצי"ב בהעמק שאלה סי' קנ"ה, ובירושלמי פ"ג דיבמות דנחלקו רב ושמואל ורב סבר דחליצה הוי קנין וע' עמק יהושע סימן כ"ג.

15. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

ב[רד"ה ולא חולצין לאשתו - מפני שאסורה להנשא - הרש"ש מקשה דלכאורה מצות חליצה אינה בכדי להתירה להנשא אלא שיש מצות עשה לחלוץ. גם העונג יום טוב [סימן קעו] ס"ל שיש מצוה לחלוץ. הרש"ש והאור גדול למשנה כתבו ד"ל שרש"י סובר שאם האשה אינה צריכה חליצה כדי להנשא ליכא מצוה לחלוץ, ומביאים דכן שיטת החכם צבי [סימן א] שליכא מצוה חיובית בחליצה. וכ"כ החת"ס [תשובה אה"ע ח"ב סימן פה הובא הפתחי תשובה אה"ע סימן קסה - ז] לגבי זוג זקנים יבם ויבמה, שלא רצו לעשות חליצה, וכתב החת"ס שליכא מצוה ואינם צריכים לחלוץ. וכן לומד הקו"ש [כתו' אות ריג] בדעת התוס' [כתו' סד א].

הרש"ש דוחה ד"ל בכוונת רש"י דקרא דחליצה לא מיירי אלא באותן שמותרות להנשא מדכתיב ונקרא שמו בישראל, ודרשינן [קידו' יד א] הותרה לכל ישראל.

הרמב"ם [מלכים ב - ג] כתב דאין חולצין לאשתו של מלך משום דאינה עולה ליבום. העונג יום טוב מבאר שזה כוונת רש"י, כיון שאסורה להנשא אינה עולה ליבום, ומי שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה.

הרש"ש מקשה הלא חייבי עשה חולצים אף על פי שאינה עולה ליבום. האור גדול מבאר שלכן צריך שני הטעמים. ראשית [הטעם של רש"י] - כיון שאסורה להנשא א"צ לעשות חליצה כדי להתירה, אלא דמ"מ היה לו לחלוץ כדי לקיים מצות חליצה, אלא דמכיון שאסורה ביבום [הטעם של הרמב"ם] הוי חליצה גרועה ולכן אין מצוה לחלוץ.

16. שערים מצויינים בהלכה

שהבאנו ראייה לזה. וכן ברש"ש מקשה על דברי רש"י כאן, דמצות חליצה היא אף אם אינה רוצה להנשא לעולם. והביא מתשו' חכם צבי (סי' א) דמשמע דאם אינה רוצה אין כאן מצוה. ובשו"ע (אהע"ז סי' קסה ס"ג) כתב, יבמה שתבעה היבם לחלוץ לה, והיא אינה רוצה אלא לישאר עגונה, אין שומעין לה, ועי"ש בב"ש (סק"ט) שהביא מזה"ק, שיש מצוה בחליצה. ובתשו' חתם סופר (אהע"ז סי' פה) כתב, דאם רצונם להשאר כך אין כופין אותם, הגם דעפ"י הזהר היה מקום להתמיר, אין בדינו לכופ לקיים דבריו, אלא שראוי לרצותם בדברים משום שזה טובה לנשמת המת. שוב ראיתי בתשו' עונג יו"ט (אהע"ז סי' קעו) דאין כוונת רש"י דחליצה הוא כמו גט, והיכא שאסורה לינשא אין כאן מצות חליצה, אלא הכי פירושו, דכיון דאסורה לינשא ליבם, א"כ אינו עולה ליבום, וכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה.

שם ע"ב ולא חולצין לאשתו. פרש"י מפני שאסורה לינשא. משמע מדבריו דחליצה אינה מצוה בפני עצמה, אלא שאם תרצה לינשא אינה יכולה בלא חליצה, והכא שאסורה לינשא, לכן אין חולצין לאשתו. אמנם ע"י בדברינו במס' יבמות (קא. ד"ה מצות חליצה) שהבאנו בשם המרומי שדה, למה קתני שם מצות חליצה, ולא קתני דיני חליצה, משום דעיקר חליצה היא מצוה בפני עצמה, ולא דמי לגט דהיא היתר לינשא, דרק אם היא רוצה להנשא לאחר צריכה גט. ועי"ש בדברינו

17. חידושי הר"ן על סנהדרין דף יט/ב

מצוה שאני. פירוש ואפ"ה פליגי רבנן מפני שיש בזיון יותר מדאי בחליצה משום וירקה בפניו, וביבום נמי אינו כבודו של מלך להשתמש בכלי שנשתמשו בו אחרים, ואע"ג דאמרינן בסוף סוטה (מ"א ב') גבי אגריפס המלך שקרא בעמידה ושבחוהו חכמים אע"ג דכתיב שום תשים שתהא אימתו עליך ומצוה שאני אלמא רבנן מודו במצוה, היינו דוקא בעמידה דליכא בזיון כולי האי ובהא אפילו רבנן מודו אבל בחליצה ויבום איכא זילותא טפי, עוד כתב ה"ר דוד ז"ל שלא אמרו שמלך שמחל על כבודו שאין כבודו מחול לענין מצוה אלא שאין אחרים רשאים לנהוג בו זילותא אפילו לאחר שמחל כענין זה של חליצה ושל יבום שלא נתנו רשות לנשים ההם להתנהג בו בבזיון אע"פ שהוא מוחל, אבל כשקבל המלך על עצמו לקרות בעמידה אין אחרים נוהגין בו בזיון של כלום, וכן אמרינן בפ"ק דכתובות באגריפס המלך שעבר מפני הכלה והעמידה חכמים שבפרשת דרכים היה דמשמע שאם לא כן לא היינו מקבלים ממנו לעבור בפניו שננהוג בו מנהג בזיון:

18. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

ה' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול - כתב המהרש"א [קידו' לב ב] דקשה מהקב"ה שהוא מלך ומוריד גשם ומסדר שולחן לפני כל אחד, וא"כ יש ראייה שמלך יכול למחול על כבודו. [1] ומתירץ המהרש"א דהקב"ה יכול למחול כיון שהמלוכה שלו, אבל מלך אינו יכול למחול שאין המלכות שלו אלא מקבלה משמים כמש"כ כי לה' המלוכה.

וכן מתירץ המקנה ומבאר דלכן הרואה מלך ישראל מברך שחלק מכבודו, שאין הכבוד של המלך אלא קיבל חלק מכבוד המקום.

ודברי המהרש"א הם כמו סברת התוס' לעיל דהמלך אינו יכול למחול כיון שמקבל מלכותו משמים. וגם לפי ר' יונה י"ל דמלך אינו מוחל כיון שכבודו כבוד כל ישראל משא"כ כבודו של הקדוש ברוך הוא. וגם לפי רש"י י"ל דגז"ה דשום תשים קמ"ל דאין הכבוד של המלך ולכן אינו יכול למחול.

[2] האילת השחר בקידו' תירץ דהא דלא מהני מחילה במלך זה כדי שתהא אימתו עליך, ואם ימחל ליכא אימתו עליך, אבל אצל ה' לא שייך שמה שמצמיח אדמה יהיה סיבה שלא תהא אימתו עליך.

19. שערים מצויינים בהלכה

והקשה בכ"ז יהודע, הא מן הכתוב משמע דמירב כבר היתה גדולה, דכתיב (שמואל א, יח-יז) "הנה בתי הגדולה מירב אותה אתן לך לאשה", וא"כ אינה ברשות אביה כדי לקדשה, ובלאו האי טעמא דמלוה נמי אינה מקודשת, אפילו היו הקידושין בעין, ותירץ דמה שנאמר "בתי הגדולה מירב" היינו גדולה שבקטנות, ולעולם עודנה ברשות אביה. ובפ"י הרי"ף לעין יעקב כתב, דבאמת היתה גדולה ויצאה מרשות אביה, וחזר דוד וקידשה בקידושין גמורין, והיא נתרצית ברצון נפשה לקבל קידושין מדוד, ושמע זאת אביה ונתנה בעל כרחא לעדריאל, ונישואי עדריאל היו בעבירה כו' עי"ש.

20. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

ה' דוד סבר מלוה ופרוטה דעתה אפרוטה - האבנ"מ [סימן כח - לז] מביא תשובת הרשב"א שמבאר שאין הפשט שדעתה גם אפרוטה אלא שדעתה רק אפרוטה שהוא בעין, ומ"מ כוונתה לעשות תנאי שגם ימחל לה המלוה. ולמ"ד אין דעתה אפרוטה הכוונה שדעתה גם אמלוה וגם אפרוטה. אבל לשון רש"י [ד"ה שאול] ויד רמה שמלוה ופרוטה דעתו רק אמלוה משום דחשיבא, משמע למ"ד דעתו אפרוטה הכוונה גם על פרוטה.

החזו"א [אה"ע סימן מג - א] ... מבאר החזו"א שמיירי שאמר שמקדש במלוה ובפרוטה, ונחלקו האם כוונתו שאם במלוה א"א לקדש לא יהיו קידושין או שכוונתו שאם א"א לקדש בשניהם אז יהיו קידושין ע"י הפרוטה לבד.....

21. שערם מצויינים בהלכה

דיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים. הא דא"ל להביא מאה ערלות דוקא, מפרש בכך יהודיע דאמרי' במס' סוטה (מב:) דקרו ליה לגלית בר מאה פפי, ממאה ערלות שבאו על ערפה אמו ונתעברה מהם בגלית, ולכן אמר לו שאול אם תרצה להנשא למיכל, אז במקום אותן הקידושין של הריגת גלית שהוא בן מאה ערלות, תביא מאה ערלות ממש של פלשתים, ועוד דמספר מיכל עולה מאה.

22. שערם מצויינים בהלכה

שאול סבר לא חזו ולא מידי, ודוד סבר חזו לכלבי ושונרי. עי' במשנה למלך (אבל פי"ד הכ"א) דאיכא מחלוקת ראשונים אי מת עכו"ם אסור בהנאה, והוכיח מכאן דמותר בהנאה, דאי ס"ד דאסור, א"כ לא חזי למידי שאסור בהנאה, ושיטות האוסרים י"ל דס"ל דאין ראיה מכאן, דהא דכתיב (שמואל א, יח-כז) "ויך בפלשתים", היינו שעשאו קרוב לגוססין, וכמו דאמרי' במס' נזיר (ד:) גבי שמשון כו', אמנם בתרגום יונתן כתב, וקטל בפלישתאי, ואפשר שהבאה היתה אחר מיתה, אבל הפעולה עצמה דהיינו כריתת הערלות היתה בעודם חיים. ובמראית העין הביא בשם הישרש יעקב, דבזה גופא פליגי שאול ודוד, אי בשר מת גוי אסור בהנאה או לא, ועי"ש שדחה דבריו. ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' פט) כתב, דמהכא אין ראיה כלל, דהא מבואר בתוס' במס' ב"ק (י. ד"ה שהשור) דכל שהוא קנוי לו

23. ספר עינים למשפט

המגדל יתום, עי' ש"ע חו"מ סימן מב סעיף טו בהגה. שמי שגידל יתום בתוך ביתו וכותב עליו בשטר "בני", או היתום כותב על המגדל "אבי" או "אמי" לא מיקרי מזויף וכשר הואיל וגדלוהו ראוי לכתוב כך" (ת')

24. שערים מצויינים בהלכה

שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה. [ובתשרי] חכם צבי (סי' צג) הביא הגמ' דהכא, ודן מזה לענין אם אדם הנולד מספר יצירה מצטרף לעשרה, מי אמרי' כיון דכתיב (אמור כב-לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל" לא מצטרף, או דילמא כיון דאמרי' המגדל יתום בתוך ביתו מעה"כ כאילו ילדו, וזה מעשה ידיהם של צדיקים, הו"ל בכלל בני ישראל, שמעשה ידיהם של צדיקים הן תולדותם, [ומסיק שם] שאינו מצטרף לעשרה, ואם אחד הרגו אינו חייב משום שפיכת דמים. וכ"כ בתשרי שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' פב) שאין חיותו אלא כחיות הבהמה, והוא כבהמה בצורת אדם, ולכן אינו מצטרף לעשרה ואין בהריגתו שום עבירה. וע"ע בברכי יוסף (או"ח סי' נה) ובעיקרי הד"ט (או"ח סי' ג ס"ק טו). ועי' מה שהבאנו לקמן (נד: ד"ה שופך).

25. ספר עינים למשפט

המלמד בן חבירו, ער"מ פ"א מה' ת"ת ה"ב, מו"נ ח"א פ"ו, סמ"ג עשין יב. וש"ע י"ד סימן רמה סעיף ב. ועע"ל צא:
שהתלמידים קרוין בנים וכ"ה בספרי (ואתחנן ו). ושהרבי קרוי אב ע"ש, ויש לדון אם גם בזה שייך הא דלעיל, ד"ל שהרב נקרא גם אב ושהתלמיד — בן דוקא לגבי רוחניות (כמו שצעק אלישע "אבי וכו'"), וכן "בני הנביאים" וכן בילדי נכרים יספיקו (ועי' במו"נ שם), אבל לגבי שאר דברים לא שכיח להקרא כן.

26. מרגליות הים

כד. כל המלמד את בן חבירו תורה מעה"כ כאלו ילדו כו'. בס' מראית העין העיר דהיינו המלמד את "בן חבירו" כלומר שעם כי גם האב מלמד עם בנו זה תורה כאהרן עם תולדותיו עכ"ז מעלה הכתוב גם עליו כאלו ילדו, אבל המלמד תורה לבן ע"ה שהאב איננו מלמד כלל את בנו אזי רבו עדיף יותר מאביו שילדו ואבדתו קדמת שהוא מביאו לחיי עוה"ב, ויעוין במורה נבוכים ח"א

27. תוספות על שבת דף יג/ב

מטה חדא הואי. ופלטי בן ליש שנעץ חרב בינו לבינה (סנהדרין פ"ב דף יט:): [1] איכא למימר שרחוק ממנה היה ביותר והיה פתוח לרה"ר שלא היה משום יחוד [2] או שמא סבר כשאול שלא היתה מקודשת לדוד ומחמיר על עצמו היה מלבא עליה:

28. יד רמה על סנהדרין דף יט/ב

כתיב פלטי, וכתיב פלטיאל, א"ר יוחנן פלטי שמו, ולמה נקרא שמו פלטיאל, שפלטו אל מן העבירה, שנעץ חרב וכו'. ומקשינן והא כתיב וילך אתה אישה, מדקרי ליה אישה אלמא בא עליה, ומפרקינן מאי אישה שהוא מרחם עליה ומכלכלה כאלו היה אישה. ומקשינן והא כתיב הלוך ובכה אחריה, **ואי לאו דבא עליה כי שקלוה מיניה מאי הוה איכפת ליה. ומפרקינן כי הוה בכי על מצוה דאזלא מיניה הוה בכי, שמתוך שהיה כובש את יצרו מעלה עליו המקום כאלו עשה דבר מצוה**, דתנן בסוף אלו הן הלוקין ר' שמעון אומר ממקומו הוא מוכרח שנאמר ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם, ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצות. ומקשינן תו והא כתיב עד בחורים, ואי לאו דאביק בה למה ליה למיזל בתרא עד התם, ומפרקי' מאי בחורים שנעשו כבחורים שלא טעמו טעם חטא:

29. מרגליות הים

ל. פלטיאל שפלטי אל מן העבירה. בגח"ש מביא משו"ת שבות יעקב סי' ס"א אפשר שדוד ידע זה ברוח"ק כו'. יעזין מש"כ הרשב"א בתשובה ח"א סי' י"ד ושם סי' אלף קפ"ב. ויש לעיין בכלל אי סומכין על גילוי ברוח"ק בספיקא דאיסורא ראה שר"ת יד אליהו מהגר"א מקאליש ח"א סי' מ"א, וע' עין זוכר מהגחיד"א מע' א אות אם יבא אליהו ובספרו פתח עינים הכא ומש"כ בפתיחתו לשר"ת מן השמים ממהר"י ממרויש [מהדורא תליתאי] באריכות. ויתכן שפלטיאל נאמן כעד אחד באיסורין ע' עצי ארזים אהע"ז סי' י"ז אות ר"י ושם סי' כ"ח אות נ"ג.

30. מרגליות הים

לא. כל העוסק בדבר זה ידקק בחרב. הנה הבא על א"א מיתתו חנק ולא בחרב. ובעין אליהו כ' עפ"ד הבראשית רבה ר"פ ל"ב שלכן התיר שאלו אשתו של דוד לאחר משום שאמר וכי יש אישות לדוד הלא מורד במלכות הוא וחשוב כמת, ופלטי ס"ל שכן יש לדוד דין מלך והנוגע בכבודו חייב מיתה מדין מלך והיינו חרב החמורה מחנק. וראה מגילה י"ד ב נטלה דם והראתה לו כו' ובירושלמי שם. ולכאורה הרי בלא"ה אסורה דאשת איש היתה, אמנם הנה דוד חשב עצמו למלך אחרי שנמשח ע"י שמואל הנביא ולכן דן את נבל כמוֹרד במלכות שכאמור דינו כמת ודמו מותר ואשתו מותרת ולכן חגר דוד חרבו.

=====

א. גמרא הלכה ברורה

ציון ח (יח, א). ציון ז (יח, ב). ציון מ (יט, א). ואין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלוק עליו ולמרות את דברו... מלכי בית דוד אף על פי שאין מושיבין אותם בסנהדרין יושבין ודנים הם את העם, ודנים אותם אם יש עליהן דין. אבל מלכי ישראל אין דנין ואין דנין אותם לפי שאין נכנעים לדברי תורה שמא תבא מהן תקלה.

(רמב"ם סנהדרין ב, ד-ה)

כבר ביארנו שמלכי בית דוד דנין אותן ומעידין עליהן, אבל מלכי ישראל גזרו חכמים שלא ידון ולא דנין אותו, ולא מעיד ולא מעידין עליו, מפני שלכן גס בהן ויבא מן הדבר תקלה והפסד על הדת.

(רמב"ם מלכים ג, ז)

מלך לא דן ולא דנים אותו

א. שיטות הראשונים. על דברי המשנה, שמלך לא דן ולא דנים אותו, אומר רב יוסף שהדברים אמורים במלכי ישראל בלבד, אבל מלכי בית דוד דנים ונידונים. בהמשך הסוגיה מבואר, שמלכי ישראל אינם נידונים משום מעשה שהיה בינאי המלך, וממילא גם אינם דנים מחמת הכלל "קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים". מלבד זאת מובאת בגמרא הברייתא שאין מושיבין מלך בסנהדרין, והראשונים נחלקים בפירושה. התוספות (בדף יט, א ד"ה אבל) מבארים שגם מלך מבית דוד אינו יכול לשבת בסנהדרין ולדון דיני נפשות משום שנאמר לא תענה על רב, ומקשה הרדב"ז (ח"ב תשעג) שכיון שתיקנו בדיני נפשות שמתחילין מן הצד, מדוע אם כן לא ישב המלך בסנהדרין ויאמר דבריו אחרון. תשובה על כך בדברי הרמ"ה, תוספות רא"ש, רבינו יונה, המאירי ותוספות חכמי אנגליה, שאמנם לגבי אב בית דין חקנו שיתחילו לדון מהצד, אבל לגבי מלך שנאמר בו 'שום תשים עליך מלך' – שתהא אימתו עליך, חייבים להתחיל ממנו, וממילא אסור לענות על דבריו כך שאין שום אפשרות שישב בסנהדרין. התוספות מקשים מהגמרא לקמן (דף לו, א) בה מבואר, שאחד המקורות שמתחילים בדיני נפשות מן הצד נלמד מפסוק הנאמר בדוד במשפטו של נבל, ומבואר אפוא שמלך מבית דוד דן דיני נפשות אם מתחילין מן הצד. אולם הם מבארים שאותו הדין היתה לכבודו של דוד כנגד נבל שמרד בו, ואין זו פגיעה בכבוד המלך אם ידברו אחרים לפניו ויתבעו מלכותו, שזהו כבודו, אבל בשאר דיני נפשות אין המלך דן.

מלבד זה מבואר בתוספות (עמוד ב ד"ה והא) שמלך מבית דוד אינו יכול לשבת בסנהדרין בדיני נפשות, גם אם אינו נמנה על הרכב בית הדין, כיון שגם אז אסור לענות על דבריו אם אומר את דעתו. רבינו יונה מוסיף שבדאי רצוי שלא יהא נוכח שם בשעת הדיון כי אם יצטרך לשתוק הרי הוא מתגנה יותר.

לשיטת התוספות וסיעתם מבואר, שהחילוק שמצינו בסוגיה בין מלכי בית דוד למלכי ישראל קיים רק בדיני ממונות, שבהם מותר למלכי בית דוד לדון, וכלשון התוספות בדף יט, א: "לא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו דאמרינן דיני ממונות מתחילין מן הגדול", ומכל מקום למלכי ישראל אסור הדבר, מפני מעשה שהיה.

החזון איש (סנהדרין סי' יז ס"ק א) כותב שאם המלך אינו משתתף בדיון כדיון הרי שגם בדיני ממונות אסור לו להיות נוכח בבית הדין, כיון שאין ראוי שישב כאחד מן התלמידים ויטרתו דבריו, משום אימת מלך. וגם אין זה לכבודו שישב וישתוק. עם זאת מתדש החזון איש בסק"ב שמלך מבית דוד אינו דן דיני נפשות משום שגם הוא אינו רשאי לחלוק על דברי המופלא שבבית הדין. על פי זה הוא מסיק שאם המלך הוא גם המופלא שבבית הדין, רשאי הוא לדון אפילו דיני נפשות.

הר"ן מפרש שהאיסור על המלך לשבת בסנהדרין אינו מכון למנוע את הצטרפותו לסנהדרין כאחד מן הדיינים, אלא לאסור עליו להיות נוכח בדיונים אם אינו נמנה על הדיינים. הר"ן מבאר שאם המלך הוא אחד מן הדיינים, אין גנאי בכך שכובש את דבריו עד שכל הדיינים מביעים דעתם, ואדרכה כבוד הוא לו, שכן בכל דיני נפשות גדול שבדיינים אומר דעתו בסוף. לעומת זאת, אם המלך אינו נמנה על הדיינים, הרי שנוכחותו עלולה לפתוח פתח לכך שיביע את דעתו באמצע הדיון, ומשרם 'לא תענה על רב' לא יוכל איש מהסנהדרין לחלוק עליו. על כן אין מושיבין מלך בסנהדרין אם אינו נמנה על הדיינים. הר"ן מבאר שהגמרא מפרשת שכהן גדול מעיד לכן מלך בפני המלך, ומקשה שאין מושיבין מלך בסנהדרין, וכוונתה בקושיה שכוון שהמלך אינו דין אלא רק נמצא במקום, לכן אסור לו להמצא שם, ומתרצת הגמרא 'משום יקרא דכהן גדול אתא ויתבי' כלומר שהמלך בא רק לקבלת העדות ואין חשש שיביע דעתו.

לשיטת הר"ן נמצא, שמלך מבית דוד רשאי לדון בדיני נפשות ובדיני ממונות, ואינו רשאי להיות נוכח בסנהדרין אם אינו דין. וכפירושו כותב גם הרדב"ז (שם). רבינו יונה, בפירושו השני בסוגייתנו, כותב שמלך מבית דוד דן דיני נפשות אך לא מן הטעם שכותב הר"ן. לדעתו, יש אמנם בזיון בכך שהמלך אומר את דעתו בסוף, אך מכל מקום מלך מבית דוד – שנאמר בו 'דינו לבקר משפט' – אם מוחל על כבודו, כבודו מחול ומותר לו לומר דעתו בסוף. ברם אסור למלך לומר את דעתו בתחילה כיון שזה בזיון גדול מאד אם יחלקו עליו. הוא מוכיח את דבריו מהגמרא לקמן (דף לו, א) שם נלמד שבדיני נפשות מתחילים מן הצד מפסוק הנאמר בדוד.

ב. תוספות רא"ש על סנהדרין דף יט/א

ומלכי ישראל מאי טעמא משום מעשה שהיה. הקשה רבינו מאיר מאי קא מפליג רב יוסף בין מלכי בית דוד למלכי ישראל מדכתיב דינו לבקר משפט והא בההיא שעתא שנאמר הפסוק היו מלכי ישראל דנין כמו כן דאכתי לא נעשה אותו מעשה דינאי המלך, ומינאי המלך ואילך ליכא למימר דקאמר מלכי בית דוד דנין חדא דהיכא מייתי סיעתא מקרא דבית דוד דינו לבקר משפט דהא ההוא קרא הוה קודם מעשה דינאי, מיהו הא לא קשיא דילמא מסתמא כיון דהקב"ה צוה להם בהדיא לדון לא היו חכמים גוזרין עליהן שלא לדון, וכי האי גוונא בפ' אי זהו נשך דאמר' התם דמדרבנן גזרו שלא להלוות לנכרי ברבית יותר מכדי חייו ופריך והכתיב לנכרי תשיך, ומאי פריך והא לא אסרינן אלא מדרבנן, אלא צ"ל כיון דכתיב לנכרי תשיך לא היה להם לחכמים לגזור, הכי נמי נימא הכא, אבל הא קשה דהלא ממעשה דינאי ואילך לא היו מלכי בית דוד, וצ"ל אבל מלכי בית דוד כגון אם היה בבית שני מלך מזרע דוד דנין אותו, אי נמי נשיאים וראשי גליות שהם מזרע דוד:

ג. דף על הדף מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

בגמ': ורבי יהושע בן קרחה נמי הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול אמר לך רבי יהושע וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה מירב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

בחכמת שלמה (אבן העזר סא, ג) דן לגבי המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו אם קיים בזה מצות פרו ורבו, שהרי אמרו חז"ל, המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. וכתב דדבר זה תלוי במחלוקת הדרישה והט"ז (יורה דעה רמב), לדעת הדרישה כל מקום שנאמר 'כאילו', אין המוקש שווה אל מי שמקיש לו, והט"ז חולק וסובר דהוא שווה ממש. לפי זה, לדעת דרישה כיון דאינו שווה ממש לא קיים מצות פרו ורבו, אבל לדעת הט"ז שהוא שווה ממש, שפיר יוצא בזה ידי מצוות פרו ורבו.

החיד"א (פני דוד, שמות) פירש דמה שאמרו, המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, היינו משום דמצינו במסכת בבא מציעא (ק, ב) שטף נהר זיתיו והוליקם לשדה אחר, זה אומר ארצי גדלה, וזה אומר זיתי גדלו, חולקין. כמו כן במגדל יתום, אביו אומר זיתי גדלו, והמגדלו אומר ארצי גדלו, ושורת הדין שיחלקו השכר ביניהם, על כך אמרו 'כאילו ילדו' ונוטל גם שכר האב.

ד. חשוקי חמד מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו

הרוצה להתפלל לפני העמוד עבור אביו החורג, ויש אחד שהוא בתוך השנה על אביו

שאלה. מעשה בבית הכנסת שהיה חיוב בתוך השנה על אביו, ואחד מן המתפללים הקבועים באותו מנין, רוצה להתפלל על אביו החורג, שגידלו בביתו, ונפטר בלא בנים, וטוען שגם לו מגיע להתפלל לפני העמוד, שגם הוא חיוב, כיון דאמרינן בסנהדרין דף יט ע"ב 'כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו'. ולכן יתחלקו בתפילות, והשני טוען אמת שהוא כאילו ילדו, אבל לא ממש ילדו, ואין לך חיוב, ואני חיוב על אבי, הצדק עם מי?

תשובה. בשו"ת הרמ"א (סימן קיח) נשאל בכעין זה, על זקן שרוצה שכן הבת יאמר אחריו קדיש, מאחר שהוא גדלו בביתו, והשכיר לו רבי והביאו לחיי עוה"ב. והשיב, שבשו"ת מהרי"ק (שורש ל ענפים א - ד) כתב כן בהדיא שיוכל לומר קדיש במקומו. ואף במקום שאר אבלים המגידים על אביהם ועל אמם יש לו חלק, ואין הולכים בזה אחר המנהג כדאיתא התם בתשובותיו. וכ"ש הכא אשר גדל היתום תוך ביתו, ואמרו במסכת סנהדרין דף יט ע"ב כל המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו, ולמדו שם מפסוקים הרבה. וכ"ש כשהביאו לחיי עוה"ב ששכר לו רבי ללמדו, ואמרו דכבוד רבו הוא קודם לכבוד אביו, שזה מביאו לחיי עוה"ב וזה מביאו לחיי העוה"ב. כ"ש בכמר אשר דכולהו איתנהו ביה, שכן בתו יאמר עליו קדיש כשאר אבלים, עכ"ד.

אולם בשו"ת חת"ס (או"ח סימן קסד) כתב על נדון כעין זה אף על גב שהמגדל יתום יש לו מצוה רבה ומעלה עליו כאילו ילדו, מ"מ היתום אינו במצות עשה לכבודו, כמבואר להדיא בסוטה (דף מט ע"א וברש"י ד"ה איטפיל בי) ואפילו יהיה עליו קצת מצות כיבוד, ויהיה מחוייב להשתדל לומר קדיש עבור רבו אם לא היה לו בנים, אבל אין האבלים מחוייבים להניח לו מקדישים שלהם, וסברא רבא דלא נשתתפו אלא שיהיה לכל השותפים שוה בשוה דהיינו ב' חלקים עבור אביו ועבור אמו שהוא שכיח אצל כל אדם, ויותן לו מן השותפות חלק קדישים שיוכל לקיים מצות כיבודם, אבל לא שיהיה לשותף אחד ג' חלקים או אפילו ד' וה', כגון שיש לו

כמה רבנים שלמדו עמו, ומי שגדלו וגם אביו ואמו, ושאר שותפים אין להם אלא ב' אב ואם ואדעתא דהכי לא נשתתפו. על כן טוב שיוסיפו לומר מזמור א' עבור הנ"ל ויאמר קדיש מה שאינו משיג גבול שארי האבילים. והשדי חמד (ח"ד מערכת אבילות אות קנו) הקשה על החת"ס מהמדרש (שמות פרשה ד ב) בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא [למשה] 'ועתה לכה ואשלחך אל פרעה', אמר לו רבון העולם איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי בית, ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחבירו נפשו חייב לו, ולא עוד אלא שכל הפותח פתחו לחבירו חייב בכבודו יותר מאביו ואמו. ולכאורה המדרש סותר לדברי החת"ס, דהמגדל יתום אינו חייב בכבודו, ובודאי לא גרע מפותח פתחו לחבירו, ואפשר עדיף ממנו. ואולי אין כוונת המדרש לומר שחייב מן הדין אלא שמדרך אנושיות קאמר דחייב דכן הוא דרך בני העולם לאהוב ולכבד למי שמקבל טובה ממנו. [ועין עוד מש"כ בזה להלן דף מז ע"א]. ולענין דינא כתב השדי חמד שיש לעשות כדברי החתם סופר.

ה. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

יא [מה קדושי מיכל לפלטי בעבירה - פירש"י שקידושיה לדוד הוי קדושין, דקיי"ל מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה. **בתשובת הרשב"א [ח"א סימן י] מקשה איך מיכל היתה מותרת אח"כ לדוד, אחרי שנבעלה לפלטי.** א. הרשב"א מתרץ שאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה, וכאן הוי אונס כיון שטעתה וחשבה שמותרת לפלטי, וגם אביה הכריחה להנשא לו.

ב. עוד תירץ הרשב"א שפלטי לא בא עליה כלל כמבואר בגמ' להלן שנעץ חרב בינם. אלא שמקשה שדוד לא ידע זאת ואיך התירה לו. ותירץ שהיה שם נביא שסיפר זאת לדוד.

ג. **השבות יעקב [ח"א סימן סא] כתב שדוד ידע ברוח הקודש שפלטי לא בא עליה. הברכי יוסף [אה"ע סימן יז - כ] דוחה דאין לסמוך בזה על רוח הקודש, דאין אדם נאמן ע"י עצמו.**

ד. הגליוני הש"ס כתב, שמיכל גילתה לו האמת, ודוד היה יכול להאמין לה.

ה. **הברכ"י מביא תירוץ האחרונים ע"פ התוס' בשבת [יג: הובא להלן] שמקשים איך פלטיאל התיחד עמה הרי אסור להתיחד עם אשת איש. ותירצו דמיירי בפתח פתוח לרשות הרבים שליכא איסור יחוד, ולפ"ז היה ידוע לכל שפלטיאל לא נהג עמה אישות.**

ו. דף על הדף מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

וע"ע בספר אור הישר שכתב דבר נפלא, דלפי דברי חז"ל כאן א"כ מי שלמד תורה בעצמו ולא לימדוהו, נקרא שהוליד עצמו - ולפי"ז א"ש קו' הנועם מגדים בהא דכתיב (בראשית י, כ"א): ולשם יולד גם הוא וגו' ולא כתיב נולד כמו באחרים. כיון ששם היה רבו של עבר שאצלו למד יעקב י"ד שנה, ולא מצינו מי שלימד את שם, וע"כ שלמד לבד והבין התורה מעצמו, ולכן לא כתיב אצלו לשון נולד עכ"ל ודפח"ח. (פרדס יוסף החדש פר' במדבר)

ז. דף על הדף מסכת סנהדרין דף יט עמוד ב

בגמ': אמר רבי יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב וילך אתה אישה שנעשה לה כאישה והכתיב הלך ובכה על המצוה דאזיל מיניה עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה.

כותב רבינו החתם סופר זצ"ל בדרשות (דרוש לז' אב - דף שלב):

שמעתי מפי קדוש מורי הפלאה זצ"ל פי' הזורעים בדמעה ברנה יקצורו הלך ילך ובכה נושא משך הזרע בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו, דב' תיקונים יש על חטא זה, א' לבכות במר נפשו ודמעות עיניו מכפרי' טיפין נגד טיפין, ב' לעבוד ה' בשמחה ושירי' וזמירות מלשון זמיר עריצים (ישעי' כ"ה ה') שקוצר הקליפות כזומר כרם ע"י זמירות ואותיות קודם נחש אותי' זמ"ר דוק ותשכח - וממונים על זה נשמת ב' צדיקים, יוסף הצדיק וכנגדו הוא השמחה והשיר מלך ביפיו תחזינה, והשני פלטי בן ליש דכתיב גב' הלך ובכה כשלקחו ממנו מיכל בת שאול, ואחז"ל (סנהדרין י"ט ב) שהלך ובכה על מצוה דאזדא מני' שהיה נועץ חרב בינו ובינה, והיינו דרמז קרא. הזורעי"ם, הנכשלים בחטא זרע, אותם יתוקנו בשני אלו, בדמעה, ברנה, יקצורו ויזמרו כל החוחים ע"י ב' אלו דמעה ורנה, ומפרש והולך, הלך ילך ובכה היינו פלטי בן ליש כנ"ל הוא נושא ומכפר משך הזרע ע"י תיקון הדמעה. - ובוא יבוא ברנה ושירות ותשבחות, הוא נגד נושא אלומותיו היינו יוסף מאלמים אלומים, אלו דברי מורי זצ"ל ושפתיים ישק.